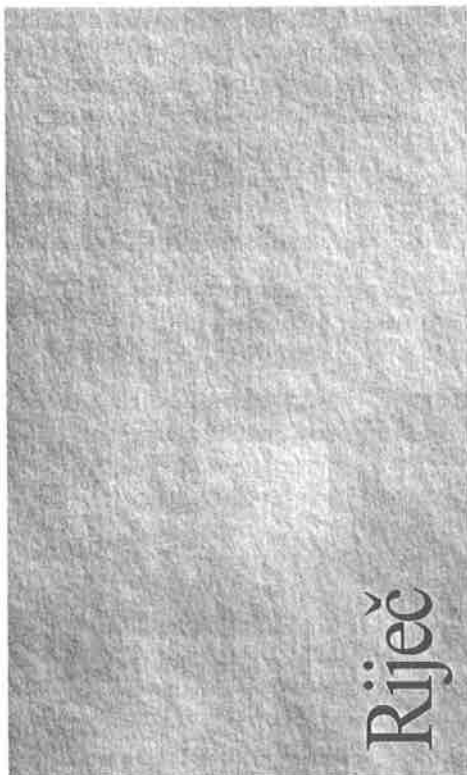

Ćamil Sijarić
Gračanica, zapis

Pjesnici iz Sokola
Hasan Puškar, Lejla Ahmedbegović,
Muhamed Dautović

Nove knjige
Atifa Dolinar Terzić, Nihad Halilbegović,
Mevludin Smajić

Sljedstveno konceptijskom opredjeljenju jedanaestog broja Časopisa za kulturnu historiju GRAČANIČKI GLASNIK, rubrika RIJEČ u proćelju donosi tekst - zapis neponovljivog pisca i retora Ćamila Sijarića: GRAČANICA napisan na njemu literarno i estetski svojstven način. Sljede pjesme troje mladih, ali neupitnih pjesničkih imena iz Sokola: Hasana Puškara, Lejle Ahmedbegović i Muhameda Dautovića. Svi troje su načitatani, daroviti i perspektivni, poeziji odani. Njihovi izgledi su stvarni.

O Bosni i Sokolu, u Sokolu i iz Sokola - ima i imat će ko pisati.

Ćamil Sijarić

Gračanica

(zapis)

Da bi se jedan grad dobro vidio i upoznao, rećeno je da u njemu treba pojesti »tuzluk« soli i vreću hljeba! Kad svratimo na jedan ili dva dana, to je jedva dovoljno da vidimo ulice, krovove, dimnjake, neki ćošak, nekog ćovjeka, nešto tako što ne znamo ni šta je - i ono što je duša grada, što je njegovo lice i nalićje, što je njegovo ruho, njegov stas, njegovo držanje i vladanje, ostane nam daleko; isto onako kao ćovjek s kojim smo se uzgred pozdravili i produžili. Ali Gračanica je grad takav pokraj kojeg se ne može produžiti, a da se u njemu ne zastane i ne ostane. I kad bi bila ćovjek, a ne grad, taj bi ćovjek - pozdravljajući se, u svojoj ruci dugo zadržao vašu ruku i pitao vas i za zdravlje, i za ženu, i za djecu, i sreću vam na kraju poželio.

Ima gradova koji vas, takvi kakvi su, podsjećaju na ljude - i ono na što će vas Gračanica podsjetiti jeste i mladost i starost nekog i mladog i starog Bosanca iz

doline Spreče i njenih bregova; i sva je ona jedan široko otvoren dom, s domaćinom pred kapijom i avlijom, da primi gosta. I od svega što ima odlomiće i staviti pred gosta, a najviše od svoje duše - to jest od onoga čega Gračanica ponajviše i ima!

Ima nešto što grad Gračanicu čini ljupkim gradom, i ako to nije samo mjesto gdje se smjestila, ako nisu njena polja pred njom i bregovi za njom, ako nisu vrtovi, bašče i visoka stabla, čijim se granama tako reći pokrila kao kakva nevjesta u zelen »duvak«, onda se ne zna otkud joj ta ljupkost; a imaju, tako, poneki gradovi nešto svoje što ne znamo ni šta je, ni otkud je, do da je njihovo i da je ljupko...

Hodio sam dugo po Gračanici. Gledao je odozdo iz polja. Odozgo s bregova. Prilazio joj sa dvije strane - otkud ka njoj prilaze putevi, i htio tim njenim putevima, i onim kojim je istorija njena vodila, da joj priđem što bliže i svu je vidim - i onu staru Gračanicu, i ovu novu Gračanicu.

I vidio sam je, i evo kakvu: kako se nekad davno, u svome gradu Sokolu, od današnje Gračanice udaljenom oko sat hoda, povila u svoje stare zidine - izidane na visokoj stijeni, na kojoj je strašno i stati, i još strašnije dolje pogledati, i tu - na toj visini, živjela svoj život kao ptica na grani. I nikakvo se koplje nije moglo gore dohitnuti, i nikakvom strijelom dobaciti - jer, nek tako kažemo: grad je bio na visinama na kojima samo soko leti i zato je valjda i nazvan »grad Sokol«. Istorijska ga je zapisala kao grad bosanskog kralja Ostoje, odnosno sina njegovog Radivoja, i to ne mnogo pred dolazak Turaka, jedva na koju desetu godinu. I ono što je danas tu nama jasno, jeste da su mu bili izabrali zgodno mjesto; ono kud su prolazili putevi od Usore i Soli pa tamo na Savu, to jest onda u zemlju Ugarsku. Bio je gore na stijeni kao kakva zasjeda - koja motri dolje na drumove: ko

prolazi i kuda prolazi, cilj kakav mu je i šta sobom nosi - ako je prijatelj, nek carinu plati, a ako nije, nek se vrati.

Uz to što je bio neosvojiv, grad Sokol je bio i vrlo zgodan da se tu živi - to jest da se živi u njegovom podgrađu, jer su s dvije strane ovoga grada izvirala jaka vrela vode i cio je ovaj pitomi predio bio pun potoka i potoči"ca, tako da je voda svuda žuborila i na njoj mljele vodenice - one što se i u pjesmi pjevaju: »Na vodi mi sadam vodenica, a svaka je od četiri vitla.«

Iz toga staroga grada Sokola otkinula se - tamo negdje s kraja srednjeg vijeka, ova današnja Gračanica i krenula na ravnije i svjetlije prostore, gdje je manje strmine, a više ravnine - ali, na ravno još ni danas nije izašla; zastala je na samom kraju - tako kao da se uplašila polja pred sobom i još treba da se drži bregova... Svoje ime »Graždanic«, izvedeno od »gražd«, to jest od grad, a kasnije tek nešto malo umekšano u Gračanicu, zadržala je sve do danas - kao da je htjela da sačuva ime starog grada Sokola, ispod čijeg je krila izletjela. Ime toga starog bosanskog grada sačuvala je i rijeka koja pod njim izvire, pa se i ona zove Gračanica.

Istorijska je vrlo malo i tek s vremena na vrijeme zapisivala grad Gračanicu - i češće će je pominjati tek od godine 1512, kada su je zauzeli Turci. Dva vijeka kasnije ovdje će se izgraditi džamija, hamam, i sahat-kula, ona nešto malo kriva sahat kula, koja se nije od starosti iskrivila, nego je - krivo oko majstorovo krivo mjerilo i krivo zidalo. Tek bilo sa tim kako bilo, ona je danas krivi toranj u Gračanici - i svakako ne i jedino što je danas krivo u ovom gradu; i kad na to mislimo, da odmah kažemo: krivo je i to što je malo vode, a pogotovu uz ljetne dane, kad je ovdje muka bez vode - iako grad na vodi i leži! Ovdje će vam reći da će vode biti, i da će biti čak i jezero na rijeci

Gračanici, i da se »na tom nešto kod nas radi. « Radilo se ili ne - tek ona je stara Gračanica svoj vodovod imala prije više od tri stoljeća - onda, dakle, kad mnogi gradovi nisu ni znali šta je to, i pravo je da uz mali vodovod koji danas ima dobije veći, čak i svoje jezero da dobije.

Zabilježila je istorija ovaj grad i onda - kad je, poslije poraza Turaka pod Bečom, bio sav spaljen i sa zemljom srađen. Iz pepela se dizao mučno i sporo, i zahvaljujući okolnostima što je bio na glavnom putu koji je sa Spreče vodio na Savu, razvio se u grad trgovački i zanatlijski i bio veći od svih drugih gradova oko sebe - čak i njihov upravni centar. Zanimljivo je da je Gračanica, prije nego ijedan grad bosanski, imala svoj red izgradnje, to jest svoj plan urbanistički, po kojem su, tačno kao po koncu, išle ulice i dućani, gradske mahale i čaršije, i biće da je to bilo djelo jednog od njenih kapetana. Taj je kapetan bio strog čovjek, mnogo je radio i tražio da i drugi rade - i bilo je dovoljno da se samo čuje da će izaći u neko selo i da se cijelo selo digne na rad: da puteve popravi, da voćnjake uredi, da oko kuća i torova očisti - jer znalo se da će doći kapetan Bahtijarević. I ako je taj kapetan Bahtijarević vidio kroz selo loš put, on bi seljacima toga sela rekao da će u petak njihovim putem proći u džamiju na čezama - i put je do petka bio gotov za čezu. Ili, ako se desilo da konj iz kaldrme izbije kamen, on je - odozgo s konja, izgovarao samo jednu riječ: »Jovo, nanovo!« O tom kapetanu Bahtijareviću i njegovoj gradnji putova ostalo je u Gračanici mnogo priča, a u selima - uz to što su ostale priče, ostali su i dobri putovi. Tako je - zahvaljujući ovome pametnom, a i strogom gračaničkom kapetanu, koji je umio da ocijeni šta znače putovi, grad Gračanica postao mjesto pristupačno iz svih pravaca, a samim tim i mjesto trgovačko, jer se k njemu lako dolazilo - ko je otkud htio i kad je htio. I ono što je odavde najviše u svijet išlo, bila je šljiva i jabuka, jer kraj je ovaj poznat po voćarstvu i njegovo voće stizalo je na kraj Austrije i Mađarske, i išlo i dalje. I zato se danas

ovdje s pravom pitaju: zašto Gračanica nema svoj »Dan šljive«, a taj dan imaju neki drugi gradovi. Zanimljiv je jedan stari podatak o broju stabala u ovom kraju, iz kojeg se vidi da je ovdje bila prava šuma od voća - dok je danas stanje obrnuto, bar za toliko da nije šuma, nego samo šumarci.

Razvijanjem Gračanice u veći i sigurno utvrđeni grad, gdje se trgovalo i zanat vodio, stari grad Sokol zamirao je i već godine 1840. sa njega se odvlače topovi i Sokol prepušta sebi i vremenu... Danas je to samo jedna zidina, na koju slijeću i grakću vrane. I dok gore na toj staroj Gračanici grakću vrane, u ovoj novoj - u zgradi koja je nekad bila medresa, grakće »džuk'boks«! Pa je i tu vrijeme učinilo svoje...!

Vrijeme je učinilo svoje i onog trenutka kad je ovdje u Gračanici otvorena prva osnovna škola - i da odmah kažemo da je vrlo davno otvorena, još godine 1887. I zanimljivo je, i dobar znak: da je prvo ime koje je u spisak đaka upisano - žensko ime; neke učenice Eve Nizilski, vjerovatno kćerke nekog Poljaka, dok je prvi učitelj bio neki Maks Simić. Prema tome i nije čudo što su se za jednom vrlo rano otvorenom školom ovdje otvorile čitaonice i biblioteke.

Tek jedno je iznad svega kad se pod okom ima Gračanica - a to je njeno gostoprimstvo, njene širom otvorene kapije: dodite, udite - ima se gdje. A kad se to čuje iz jednog grada, onda se tamo i dolazi: da se čovjek sretne sa čovjekom, da riječ čuje, da grad vidi. A danas se ovdje vidi i dobar rod - i sasvim je, gore u brijegu, valjda kod stada, bila u skladu pjesma neke čobanice: »Rod rodile trnjinice oko grada Gračanice... « Rekao sam: hvala bogu što ovo nije iz »džuk'boksa«! Nego je iz grla i iza ovaca a rodu na zemlji!

A ovdje se ima čemu zapjevati.

(Ćamil Sijarić, Gračanica, Hercegovina i tvoji gradovi, »Svjetlost«, Sarajevo, 1986. str. 97-100)